

ความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของการเข้าถึงและ มองเห็นพื้นที่ กับรูปแบบการค้นหาเส้นทาง ในพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ กรุงเทพมหานคร

ดุษฎี บุญฤกษ์

ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

dusadeeboonreak@gmail.com

Received 2019-07-13; Revised 2019-07-29; Accepted 2019-07-31

บทคัดย่อ

ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์เป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสูงในด้านคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม มีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ป้อมพระสุเมรุ วัดชนะสงคราม มัสยิดจักรพงษ์ พิพิธบางลำพู และสวนสันติชัยปราการ เป็นต้น แต่พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์กลับมีการใช้งานที่ไม่เต็มศักยภาพและไม่เป็นอเนกประโยชน์ ทั้งๆ ที่พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ควรมีความสมดุลในการสัญจรเพื่อผ่านและเพื่อเข้าถึงของคนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่อย่างทั่วถึง โดยเฉพาะการสัญจรทางเท้า บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนที่เข้ามาใช้งานพื้นที่ 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ โดยทำการบันทึกรูปแบบของการสัญจรของคนเดินเท้า ในช่วงวันและเวลาต่างๆ รวมไปถึงการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่ ที่ส่งผลต่อรูปแบบการค้นหาเส้นทางของคนทั้ง 2 กลุ่ม ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มคนทั้ง 2 ประเภท มีรูปแบบการค้นหาเส้นทางที่แตกต่างกันและแยกออกจากกัน ซึ่งศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นเป็นปัจจัยรูปแบบหนึ่งที่ส่งผลต่อรูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่เท่านั้น โดยแนวทางการเพิ่มศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นสามารถที่จะช่วยส่งเสริมรูปแบบการสัญจรของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ ซึ่งสามารถทำให้พื้นที่เกิดการใช้งานที่มีความหลากหลายของคนหลากหลายกลุ่มได้

คำสำคัญ: การค้นหาเส้นทาง ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ ย่านพระอาทิตย์

Relationship between the Spatial Potential of Accessibility and Visibility and Wayfinding Patterns in Phra Arthit Historical Community Area, Bangkok

Dusadee Boonreak

Department of Urban and Regional Planning, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University

dusadeeboonreak@gmail.com

Abstract

The Phra Arthit historical community area is a unique urban area that has significant cultural heritage. These are locations registered by the Cultural Heritage Department of Thailand and include important places such as Phra Sumen Fort, Wat Chana Songkhram, Chakrapong Mosque, Pipit Banglumpoo Museum, and Santichai Prakan Park. However, the area is not fully utilized as a mixed-use urban area as it should be. Theoretically, a historical community should have a mix of through and a movement network for pedestrian accessibility for various groups of people.

The research reported in this article is an examination of the movement patterns of two groups of people: those who are familiar with the area and those who are not. By observing and analyzing the patterns of pedestrian traffic during different times and days, it was found that these two groups of people have a different wayfinding patterns from each other. Accessibility and visibility are among the factors that affect the people who are not familiar with the area. Improving accessibility and visibility would potentially help promote easier movement of people who are not familiar with the area, and the area could receive more use from a more diverse group of people.

Keywords: Wayfinding, Potential of accessibility and visibility, Historical Community Area, Phra Arthit Area

บทนำ

ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ตั้งอยู่ในพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสูงในด้านคุณค่ามรดกวัฒนธรรม กล่าวคือ มีวิถีชีวิตชุมชนเก่าที่มีงานฝีมือเฉพาะเจาะจง เช่น การทำทอง รวมทั้งมีชุมชนดั้งเดิมที่ยังหลงเหลืออยู่ ได้แก่ ชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์ และชุมชนตรอกไก่แจ้ มีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ป้อมพระสุเมรุ วัดชนะสงคราม อาคารพิพิธบางลำพู และสวนสันติชัยปราการ เป็นต้น โดยพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์มีเส้นทางในการเข้าถึงพื้นที่ที่หลากหลายรูปแบบ โดยเฉพาะการเดินทางที่มีความหลากหลายของผู้ใช้พื้นที่ทั้งคนไทยที่อาศัยอยู่ในชุมชนดั้งเดิม รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

ถึงแม้พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์จะมีเส้นทางหลักที่เป็นตรอกซอกซอยที่นอกเหนือไปจากถนนหลักที่ใช้ในการสัญจร แต่ก็ยังมีศักยภาพในการเข้าถึงไม่เต็มพื้นที่ จากการสังเกตการณ์เบื้องต้น พบว่าเส้นทางในพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ที่ใช้โดยบุคคลกลุ่มต่างๆ เช่น ผู้พักอาศัยและนักท่องเที่ยวมีความแตกต่างกัน ในบางเส้นทางและบางเวลามีการแยกพื้นที่ใช้งานระหว่างกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การใช้งานที่แยกส่วนและไม่เป็นเอกประโยชน์ ทั้งนี้ พื้นที่ที่ชุมชนประวัติศาสตร์สำคัญของเมืองควรมีสมาคมของการสัญจรเพื่อผ่านและเพื่อเข้าถึงระหว่างคนในและคนนอกพื้นที่ และมีการใช้พื้นที่อย่างเต็มศักยภาพ ทั้งนี้ จึงจำเป็นต้องมีการศึกษารูปแบบการค้นหาเส้นทางของคนกลุ่มต่างๆ และทำการวิเคราะห์ร่วมกับศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่ว่ามีผลต่อรูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนแต่ละประเภทหรือไม่

บทความนี้มุ่งเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น (potential of accessibility and visibility) กับรูปแบบการค้นหาเส้นทาง (wayfinding patterns) ของคนกลุ่มต่างๆ ซึ่งเป็นการศึกษาโครงสร้าง

เชิงสัณฐานของพื้นที่ โดยการวิเคราะห์ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นเป็นการวิเคราะห์รูปร่างและรูปทรงของเมือง Hillier and Hanson (1984) เสนอให้ใช้แนวคิดและโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ผ่านโปรแกรมสเปซซินแทกซ์ (space syntax) เพื่ออธิบายและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปทรงและการใช้งานพื้นที่ รูปทรง คือ ความสัมพันธ์และการจัดเรียงตัวขององค์ประกอบ ได้แก่ พื้นที่ว่าง ดังนั้น ทฤษฎีสเปซซินแทกซ์ เป็นทฤษฎีที่เกิดมาจากการศึกษาความสัมพันธ์และการจัดเรียงตัวกันของพื้นที่ว่าง อาคาร ชุมชนภายในเมือง และยังสามารถอธิบายถึงตรรกะความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและการจัดเรียงตัวกันของพื้นที่ว่าง ที่เกิดจากมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม กล่าวคือ ศักยภาพในการเข้าถึงและมองเห็น มีผลต่อระดับความนิยมในการใช้งานพื้นที่ ถ้าหากศักยภาพในการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงไป จะส่งผลให้ระดับความนิยมในการใช้งานพื้นที่ก็จะมีเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย (Hillier 1996)

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความนี้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น กับรูปแบบการค้นหาเส้นทางในพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ ทั้งนี้ ได้มีการทบทวนวรรณกรรมจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น กับรูปแบบ ของการค้นหาเส้นทาง เพื่อดึงคำถามและสมมติฐานของงานวิจัย รวมถึงคัดเลือกเครื่องมือที่เหมาะสมต่อการวิจัย นอกจากนี้ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ผล ดังนี้

1) ข้อมูลเชิงพื้นที่ สร้างโครงข่ายพื้นที่สาธารณะทั้งหมดของพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ ด้วยโปรแกรม QGIS เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น จากนั้นนำฐานข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น ด้วยเทคนิคสเปซซินแทกซ์ ผ่านโปรแกรมเดปแมพ (depth map) ซึ่งโปรแกรมจะคำนวณค่าเฉลี่ยความลึกของ

โครงข่ายพื้นที่สาธารณะที่ถูกแทนที่ด้วยเส้นทั้งหมด และแสดงผลออกมาในรูปแบบแผนที่ โดยเส้นที่มีค่าเฉลี่ยความถี่น้อยที่สุด หรือเส้นที่มีศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นสูงที่สุด จะแสดงลักษณะของเส้นเป็นสีแดงไล่ลำดับตามวรรณสีรุ้ง จากสีแดงไปจนถึงสีน้ำเงิน ซึ่งเป็นเส้นที่มีค่าเฉลี่ยความถี่มากที่สุด หรือมีศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นต่ำที่สุด

2) ข้อมูลการใช้งานพื้นที่โดยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิด้วยการสังเกตการณ์รูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ด้วยวิธีสะกดรอย (movement trace)

3) เปรียบเทียบความสัมพันธ์กับค่าศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น กับรูปแบบของการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนแต่ละประเภท สามารถอ่านผลได้โดยนำแผนที่เส้นทางนิยามการสัญจรของกลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ มาซ้อนทับกันกับแผนที่ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น ตัวอย่างเช่น ถ้าเส้นทางนิยามของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ มีการซ้อนทับกันกับเส้นที่เป็นโทนสีร้อนในแผนที่ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น แสดงว่ากลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่มีแนวโน้มที่จะใช้ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น ซึ่งเกิดมาจากลักษณะสัณฐานของพื้นที่ในการค้นหาเส้นทางนั้นๆ เป็นต้น

พื้นที่ศึกษา

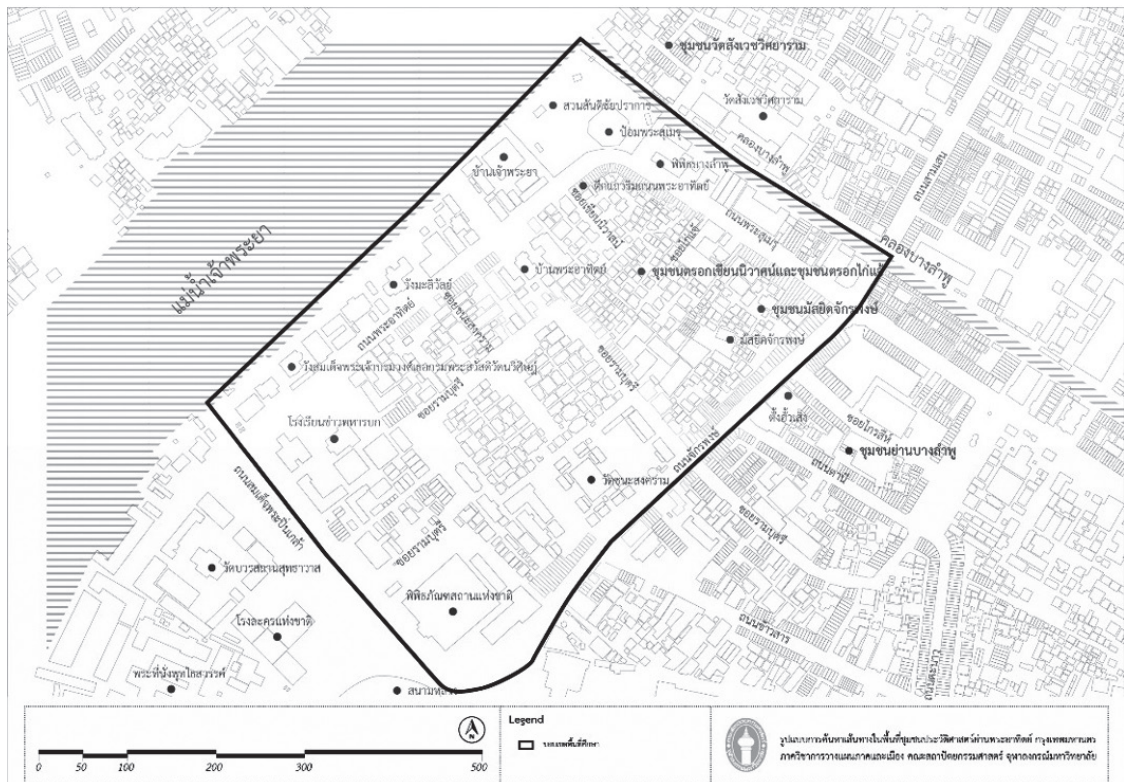
พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของเกาะรัตนโกสินทร์ตอนบน ตั้งอยู่ในแขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร (ภาพที่ 1) ในพื้นที่ประกอบด้วยชุมชนเก่า ได้แก่ ชุมชนตรอกมัสยิดจักรพงษ์ ชุมชนตรอกเขียนนิวาสน์ และชุมชนตรอกไก่อแจ้ มีสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่ขึ้นทะเบียนมรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ ป้อมพระสุเมรุ วัดชนะสงครามวรวิหาร พิพิธบางลำพู และสวนสันติชัยปราการ เป็นต้น (ภาพที่ 2-3) มีขอบเขตพื้นที่ศึกษา 171 ไร่ (273,600 ตารางเมตร) โดยมีขอบเขตดังนี้

ทิศเหนือ	จรด คลองบางลำพู
ทิศใต้	จรด ถนนสมเด็จพระปิ่นเกล้า
ทิศตะวันออก	จรด ถนนจักรพงษ์
ทิศตะวันตก	จรด แม่น้ำเจ้าพระยา

พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญและเป็นย่านประวัติศาสตร์ที่มีความน่าสนใจในมิติต่างๆ จึงจำเป็นต้องศึกษารูปแบบของการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนแต่ละประเภท ว่ามีรูปแบบการค้นหาเส้นทางในพื้นที่เป็นอย่างไร จากการสังเกตการณ์เบื้องต้นพบว่า พื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์มีผู้ใช้งาน 2 ประเภทหลัก คือ กลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ จากการทบทวนวรรณกรรมจากงานวิจัยของปราณระฟ้า พรหมประวัติ (2550) พัลลมน หางนา (2557) และพศิน สุวรรณเดช (2558) มีวิธีการจำแนกกลุ่มคนที่คล้ายคลึงกัน คือ ใช้การสังเกตการณ์โดยใช้การจำแนกจากลักษณะที่มองเห็นภายนอก ได้แก่ รูปร่างชาติพันธุ์ ลักษณะท่าทาง ลักษณะการแต่งตัว ความเร็วในการเดิน ทิศทางที่จะไป และลักษณะการเดินเป็นกลุ่มของกลุ่มคนประเภทนั้นๆ โดยสามารถจำแนกตามกลุ่มคนแต่ละประเภทได้ ดังนี้

กลุ่มคนคุ้นเคยพื้นที่ หมายถึง กลุ่มคนที่ใช้พื้นที่อยู่เป็นประจำ รู้ตำแหน่งของกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่เป็นอย่างดี สามารถแบ่งเป็นคนในพื้นที่และคนนอกพื้นที่ ได้แก่ คนในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ตรอกเขียนนิวาสน์ และตรอกไก่อแจ้ ส่วนคนนอกพื้นที่ ได้แก่ พ่อค้าแม่ค้าที่เข้ามาใช้งานในพื้นที่อยู่เป็นประจำ คนทำงานในพื้นที่ เด็กนักเรียนโรงเรียนต่างๆ เป็นต้น

กลุ่มคนไม่คุ้นเคยพื้นที่ หมายถึง กลุ่มคนที่เข้ามาใช้งานพื้นที่เป็นครั้งคราว หรืออาจจะเข้ามาใช้งานพื้นที่เป็นครั้งแรก โดยคนกลุ่มนี้อาจจะต้องใช้แผนที่นำทาง แผนที่จากอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ หรือใช้วิธีการบอกทางและถามทาง กลุ่มคนประเภทนี้ ได้แก่ กลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ กลุ่มคนไทยที่เข้ามาทำธุระในพื้นที่ เป็นต้น

ภาพที่ 1 ขอบเขตพื้นที่ศึกษาและสถานที่สำคัญ
ที่มา: ดุชนฎี บญญกษ (2562)

ภาพที่ 2 พื้นที่ย่านถนนข้าวสารและย่านบางลำพู
ที่มา: ดุชนฎี บญญกษ (2562)

ภาพที่ 3 พื้นที่ว่างชุมชนมัลติดักการพงษ์และตรอกเขียนนิวาสน์
ที่มา: ดุษฎี บุญฤกษ์ (2562)

ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์

รูปแบบศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นผ่านทฤษฎีสเปซซินเทกซ์ แสดงค่าความสัมพันธ์ของโครงข่ายการสัญจรและพื้นที่สาธารณะ โดยทำการศึกษาผ่านการวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ในระดับเมือง (global integration) และในระดับย่าน (local integration)

จากภาพที่ 4 การวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ของโครงข่ายพื้นที่ในระดับเมือง มีเส้นทางที่มีศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นอยู่ที่บริเวณถนนจักรพงษ์ (1) ถนนพระสุเมรุ (2) ถนนพระอาทิตย์ (3) ซอยรามบุตรี (4) และทางเข้าวัดชนะสงครามรวมหาวิหาร (5) ตามลำดับ จะเห็นว่าพื้นที่ที่มีศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นสูง จะอยู่บนถนนเส้นหลัก เนื่องจากมีตรอกซอยที่มาเชื่อมต่อเป็นจำนวนมาก ซึ่งจากแผนที่แสดงค่าสีของเส้นเป็นโทนสีร้อน ในทางกลับกัน พื้นที่ที่เป็นตรอก ซอก ซอย ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นซอยมสิดจักรพงษ์ ตรอกเขียนนิวาสน์ ตรอกไก่แจ้ และทางผ่านวัดชนะสงครามรวมหาวิหาร ค่อนข้างที่จะมีลักษณะของเส้นที่เป็นสีโทนเย็น แสดงว่าเส้นดังกล่าวมีค่าศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นที่ต่ำ (ภาพที่ 4)

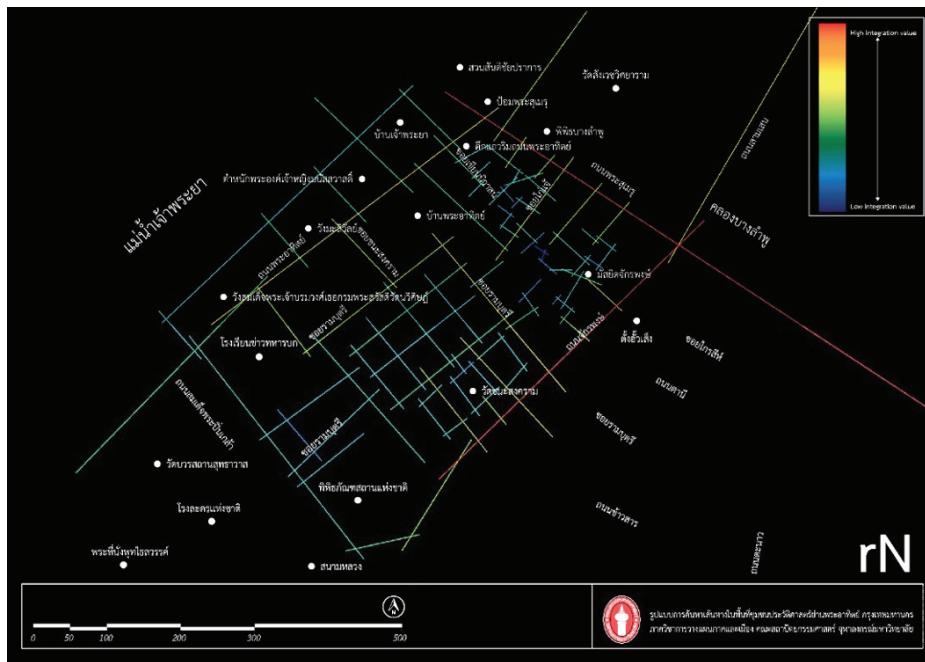
ส่วนการวิเคราะห์ค่าความสัมพันธ์ของโครงข่ายพื้นที่ในระดับย่าน (ภาพที่ 5) เมื่อนำค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ในระดับเมือง มาเปรียบเทียบกับในระดับย่าน พบว่าค่าความสัมพันธ์ของโครงข่ายพื้นที่ในระดับย่านมีค่าความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น โดยเปลี่ยนแปลงจากสีโทนเย็นเป็นสีโทนร้อนในสัดส่วนที่เพิ่มสูงขึ้น แต่ลำดับมีความคล้ายคลึงกับค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ในระดับเมือง ได้แก่ ถนนพระสุเมรุ (1) ถนนจักรพงษ์ (2) ถนนพระอาทิตย์ (3) ซอยรามบุตรี (4) และทางเข้าวัดชนะสงครามรวมหาวิหาร (5) ตามลำดับ ซึ่งพื้นที่ที่เป็นตรอก ซอก ซอย จะมีความคล้ายคลึงกันกับโครงข่ายพื้นที่ในระดับเมือง (ภาพที่ 5)

จากการวิเคราะห์สามารถสรุปได้ว่า ค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ในระดับเมืองและในระดับย่าน มีความคล้ายคลึงกัน โดยมีถนนพระสุเมรุและถนนจักรพงษ์ ที่มีค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่สูงที่สุด รองลงมา คือ ถนนพระอาทิตย์ และซอยรามบุตรี ตามลำดับ โดยภายในพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์มีค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ในระดับย่านที่ดีกว่าในระดับเมือง เนื่องจากค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ที่มีการกระจายสีโทนร้อนที่ดีกว่า

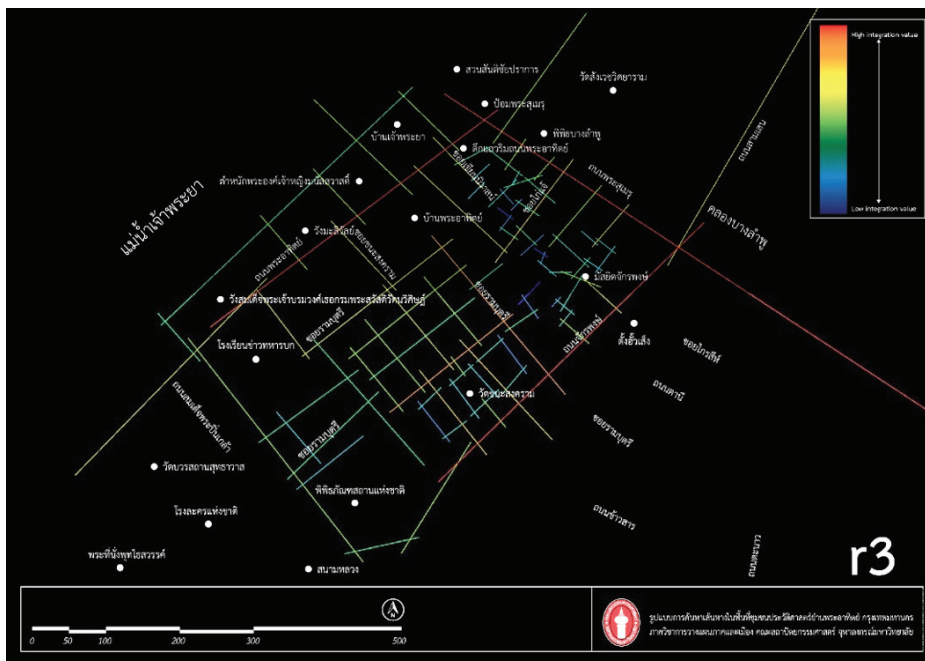
การบันทึกรูปแบบการค้นหาเส้นทาง

การศึกษารูปแบบการค้นหาเส้นทางในเมืองใช้ข้อมูลจากการบันทึกรูปแบบการเดินทางในเค้าวัดด้วยการเก็บข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยเข้าสังเกตการณ์ปรากฏการณ์การใช้พื้นที่สาธารณะรูปแบบต่างๆ ของคนเดินเท้าอย่างเป็นระบบ เนื่องจากเมืองเปิดทางเลือกให้ผู้คนสัญจรไปยังบริเวณต่างๆ เพื่อทำกิจกรรมที่หลากหลาย จึงจำเป็นต้องเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เห็นถึงภาพรวมของการเข้าใช้พื้นที่ในช่วงเวลาต่างๆ ของกลุ่มคนหลากหลายประเภทได้อย่างชัดเจน (Dalton 1977 อ้างถึงใน จุฬาลักษณ์ ตัด 2547) ดังนั้น วิธีที่จะสามารถบันทึกปรากฏการณ์การเดินทางในเมืองได้อย่างสมบูรณ์ตามความเหมาะสมกับขนาดของพื้นที่และจุดประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

- 1) การบันทึกอัตราการสัญจรผ่านของคนเดินเท้าในพื้นที่เป็นการนับปริมาณคนเดินเท้าที่สัญจรผ่านในแต่ละด่าน (gate) เป็นอัตราของจำนวนคนต่อชั่วโมง
- 2) การบันทึกรูปแบบการเลือกเส้นทางนิยมสัญจรของคนเดินเท้าในพื้นที่ เป็นการสังเกตและบันทึกรูปแบบการเลือกเส้นทางนิยมสัญจรของคนเดินเท้า เพื่อระบุเส้นทางที่คนเดินเท้าส่วนใหญ่เลือกหรือไม่เลือกสัญจรแบบไม่เฉพาะเจาะจง

ภาพที่ 4 ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่ศึกษา ในระดับเมือง
ที่มา: ศุภฤกษ์ บุญฤกษ์ (2562)

ภาพที่ 5 ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่ศึกษา ในระดับย่าน
ที่มา: ศุภฤกษ์ บุญฤกษ์ (2562)

การบันทึกอัตราการสัญจรผ่านของคนเดินเท้าในพื้นที่สามารถทราบถึงปริมาณของคนเดินเท้าที่สัญจรบนพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ โดยแสดงปริมาณของคนเดินเท้าเข้ามาในพื้นที่สูงสุดในแต่ละช่วงเวลาของวัน เมื่อได้ปริมาณการสัญจรผ่านของกลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ จึงทำการบันทึกเส้นทางนิยมในการเลือกเส้นทางสัญจรของคนเดินเท้าในพื้นที่ตามช่วงเวลาต่างๆ ของวัน ทั้งนี้ เนื่องจากอัตราส่วนของจำนวนคนเดินเท้าที่จะทำการสละกรอยในแต่ละด้านย่อมมีจำนวนที่ไม่เท่ากัน ดังนั้น จึงต้องทำการคำนวณหาสัดส่วนของคนเดินเท้าที่แท้จริงที่ผ่านการหาสัดส่วนดังกล่าว ทำได้โดยการบันทึกอัตราการสัญจรผ่านในแต่ละด้าน นำผลที่ได้มาหาค่าเฉลี่ยเป็นจำนวนผู้สัญจรผ่านต่อชั่วโมงเพื่อหาสัดส่วนของกลุ่มคนที่ทำการสละกรอยตามในแต่ละด้าน ซึ่งเป็นการสละกรอยตามคนในพื้นที่ศึกษาแบบไม่เจาะจง และทำการบันทึกเส้นทางนิยมสัญจรของกลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ โดยมีการทำการเก็บข้อมูลในวันธรรมดา (อังคาร-พฤหัสบดี) ในวันพุธที่ 26 ธันวาคม 2561 และวันหยุดสุดสัปดาห์ (เสาร์-อาทิตย์) ในวันเสาร์ที่ 22 ธันวาคม 2561 มีการกำหนดเงื่อนไขในการติดตาม ดังนี้

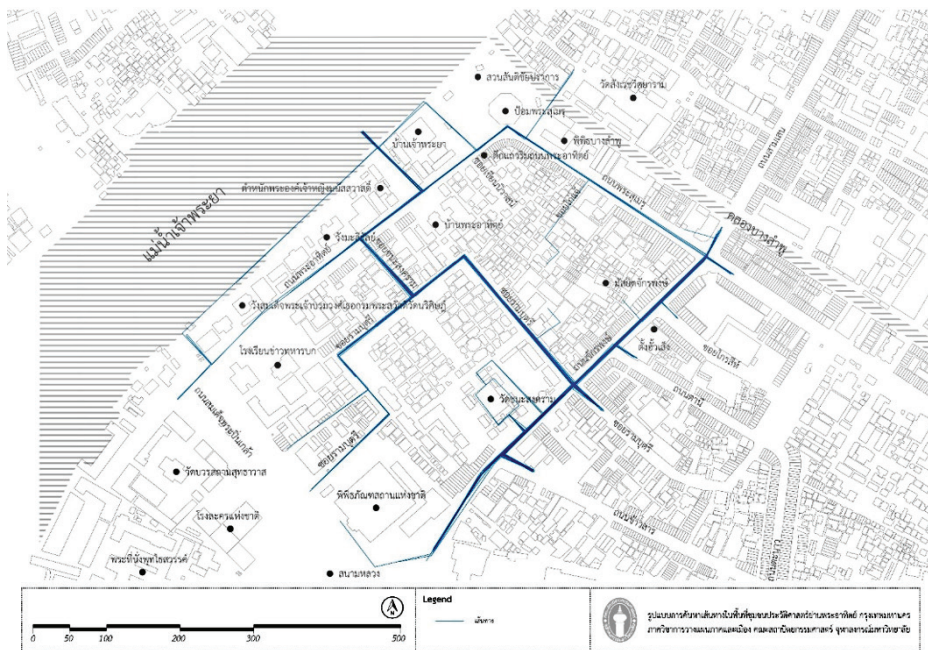
- 1) เวลาในการสละกรอยจากจุดเริ่มต้นคนละ 10 นาที
- 2) เวลาที่จะเลิกติดตามเมื่อสิ้นสุดเวลา 10 นาที หรือเมื่อผู้ถูกติดตามหยุดทำกิจกรรมนานเกินกว่า 3 นาที โดยถือว่าผู้ถูกติดตามถึงจุดหมายปลายทางในการสัญจรแล้ว
- 3) เลิกติดตามเมื่อผู้ถูกติดตามออกนอกขอบเขตพื้นที่ศึกษาก่อนหมดเวลาที่กำหนดไว้

รูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนที่คุ้นเคยกับพื้นที่ ผลการบันทึกรูปแบบการค้นหาเส้นทางของคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ในวันธรรมดา พบว่าเส้นทางที่กลุ่มคนที่คุ้นเคยกับพื้นที่นิยมสัญจรมากที่สุด คือ พื้นที่บริเวณถนนจักรพงษ์ พื้นที่ทางผ่านวัดชนะสงคราม พื้นที่บริเวณซอยรามบุตรี และภายในพื้นที่ชุมชนตรอกมัสยิดจักรพงษ์ ตามลำดับ จากการสำรวจพบว่า การบันทึกรูปแบบการค้นหา

เส้นทางของคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ในวันธรรมดา มีปริมาณที่แตกต่างกันไม่ชัดเจน โดยมีการสัญจรผ่านไปทั่วพื้นที่ตามถนนใหญ่และตรอกซอยย่อย พื้นที่บริเวณถนนใหญ่ ได้แก่ ถนนจักรพงษ์ ถนนพระสุเมรุ และถนนพระอาทิตย์ เป็นต้น รวมไปถึงสัญจรผ่านพื้นที่ที่เป็นตรอก ได้แก่ ชุมชนตรอกมัสยิดจักรพงษ์ ซอยรามบุตรี (ข้างวัดชนะสงคราม) และทางวัดชนะสงคราม เป็นต้น ส่วนใหญ่จะเป็นเส้นทางที่เลือกเดินผ่านจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง หรือเป็นจุดหมายปลายทาง (ภาพที่ 6)

ผลการบันทึกรูปแบบการค้นหาเส้นทางของคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ในวันหยุด พบว่ามีการค้นหาเส้นทางที่แตกต่างกับวันธรรมดาเล็กน้อย จากการบันทึกพบว่า เส้นทางที่กลุ่มคนที่คุ้นเคยกับพื้นที่นิยมสัญจรมากที่สุดในวันหยุด คือ พื้นที่บริเวณถนนจักรพงษ์ พื้นที่ทางผ่านวัดชนะสงคราม พื้นที่บริเวณซอยรามบุตรี (ข้างวัดชนะสงคราม) และภายในพื้นที่ชุมชนตรอกมัสยิดจักรพงษ์ ตามลำดับ ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันกับวันธรรมดา บางเส้นทางอาจจะมีปริมาณที่น้อยกว่า ได้แก่ บริเวณท่าเรือ พื้นที่บริเวณซอยรามบุตรี ปลายถนนพระอาทิตย์ เป็นต้น (ภาพที่ 7)

รูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ ผลการบันทึกรูปแบบการค้นหาเส้นทางของคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ในวันธรรมดา พบว่า เส้นทางของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่นิยมสัญจรมากที่สุด คือ พื้นที่บริเวณถนนจักรพงษ์ พื้นที่บริเวณซอยรามบุตรี (ข้างวัดชนะสงคราม) พื้นที่บริเวณถนนพระสุเมรุ และพื้นที่บริเวณถนนพระอาทิตย์ ตามลำดับ จากการสำรวจพบว่า เส้นทางนิยมของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่บริเวณถนนเส้นหลัก มีเพียงพื้นที่บริเวณซอยรามบุตรี (ข้างวัดชนะสงคราม) ที่เป็นซอยเชื่อมระหว่างถนนเส้นหลักเท่านั้น ซึ่งบริเวณที่เป็นตรอกชอกซอยทะลุต่างๆ ไม่ค่อยมีการสัญจรผ่าน หรือผ่านน้อยมาก ได้แก่ ซอยมัสยิดจักรพงษ์ ตรอกเขียนนิวาสน์ ตรอกไก่แจ้ และซอยทะลุวัดชนะสงคราม เป็นต้น ส่วนใหญ่กลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่จะเลือกเดินในเส้นทางที่เป็นร้านอาหารหรือร้านขายของต่างๆ มีทั้งวิธีเดินผ่านและเดินเข้าไปยังสถานที่นั้นๆ (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 รูปแบบการเดินทางของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ วันธรรมดา
ที่มา: ดุสิต บัญฤกษ์ (2562)

ผลการบันทึกรูปแบบการค้นหาเส้นทางของคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ในวันหยุดมีรูปแบบคล้ายคลึงกับวันธรรมดา ทั้งรูปแบบการสัญจรที่เลือกเดินเฉพาะถนนเส้นหลัก รวมไปถึงไม่เลือกผ่านถนนที่เป็นตรอกซอกซอยต่างๆ (ภาพที่ 9)

กล่าวโดยสรุปพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ มีพื้นที่ที่มีเส้นทางตามการสัญจรด้วยกัน 4 ลักษณะ ได้แก่

- 1) เส้นทางที่นิยมในการสัญจรของคนทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่ ถนนจักรพงษ์ ถนนพระสุเมรุ ถนนพระอาทิตย์ ซอยรามบุตรี และทางเดินริมแม่น้ำเจ้าพระยา
- 2) เส้นทางที่นิยมในการสัญจรของคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ ได้แก่ ซอยมัสยิดจักรพงษ์ ตรอกเขียนนิวาสน์ ตรอกไก่แจ้ และทางเดินผ่านวัดชนะสงคราม
- 3) เส้นทางที่นิยมในการสัญจรของคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ ได้แก่ ซอยโรงไหม

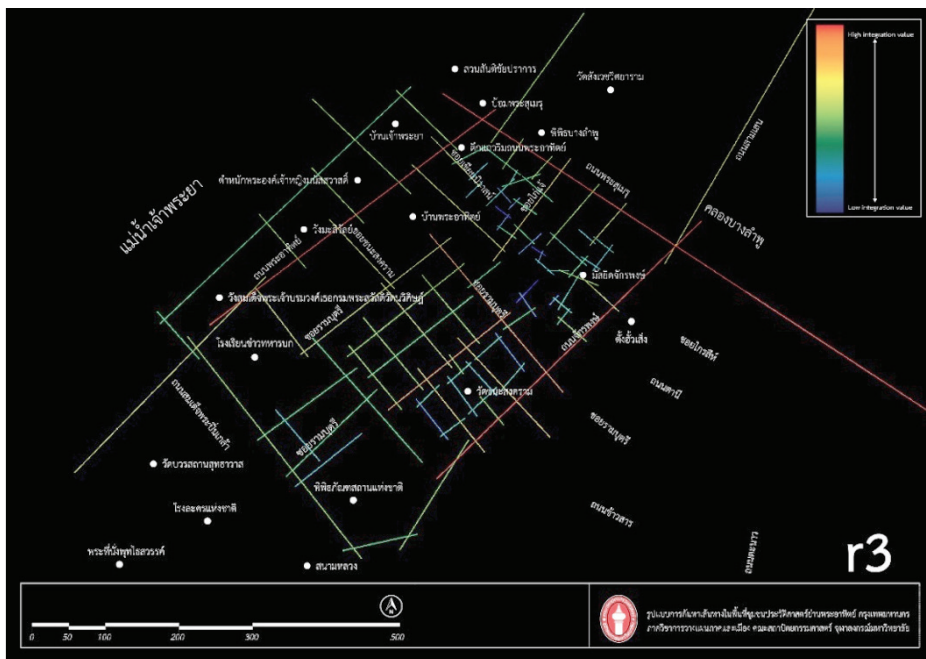
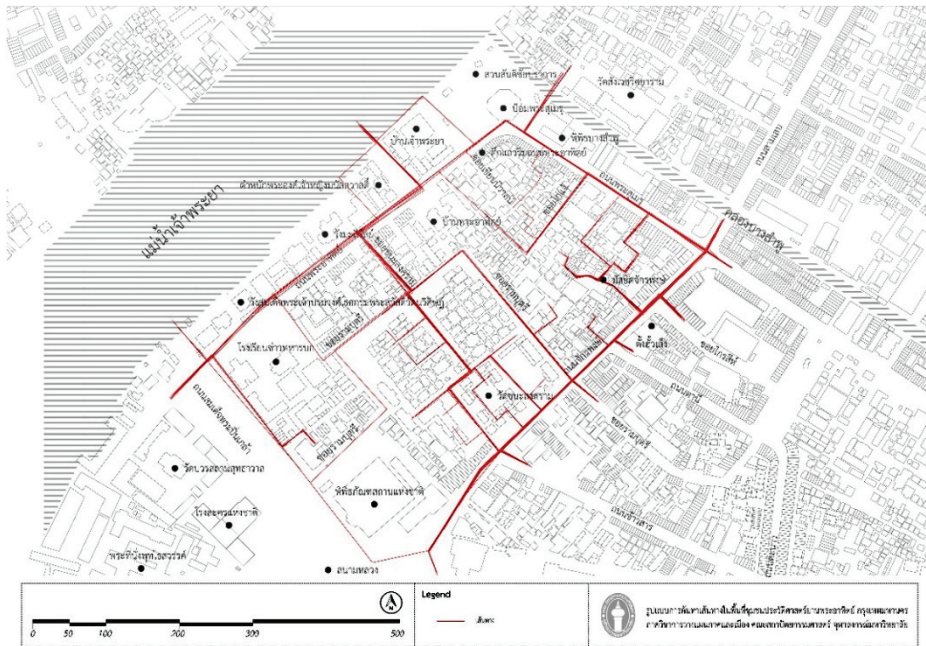
- 4) พื้นที่ที่ไม่มีเส้นทางที่นิยมในการสัญจรของคนทั้ง 2 กลุ่ม ได้แก่ ซอยหลังวัดชนะสงคราม พื้นที่ภายในชุมชนมัสยิดจักรพงษ์ ตรอกเขียนนิวาสน์ และตรอกไก่แจ้

จากการบันทึกรูปแบบการเลือกเส้นทางนิยมสัญจรของคนทั้ง 2 กลุ่มพบว่า กลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ที่มีรูปแบบการค้นหาเส้นทางที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการใช้งานอย่างไม่เป็นอเนกประโยชน์ ในพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ กลุ่มคนที่คุ้นเคยกับพื้นที่พยายามที่จะเลือกเส้นทางที่เป็นตรอกซอกซอย หรือซอยที่สามารถทะลุไปยังจุดหมายปลายทางได้ ในทางกลับกันกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยเลือกค้นหาเส้นทางเฉพาะถนนเส้นหลักเท่านั้น โดยไม่มีการค้นหาเส้นทางที่เป็นตรอกซอกซอยเพื่อไปยังจุดหมายปลายทางหรือเป็นทางลัด แต่เลือกสัญจรเฉพาะถนนที่มีกิจกรรมหรือรูปแบบที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการใช้งานพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์อย่างไม่เต็มศักยภาพและไม่ทั่วถึงพื้นที่

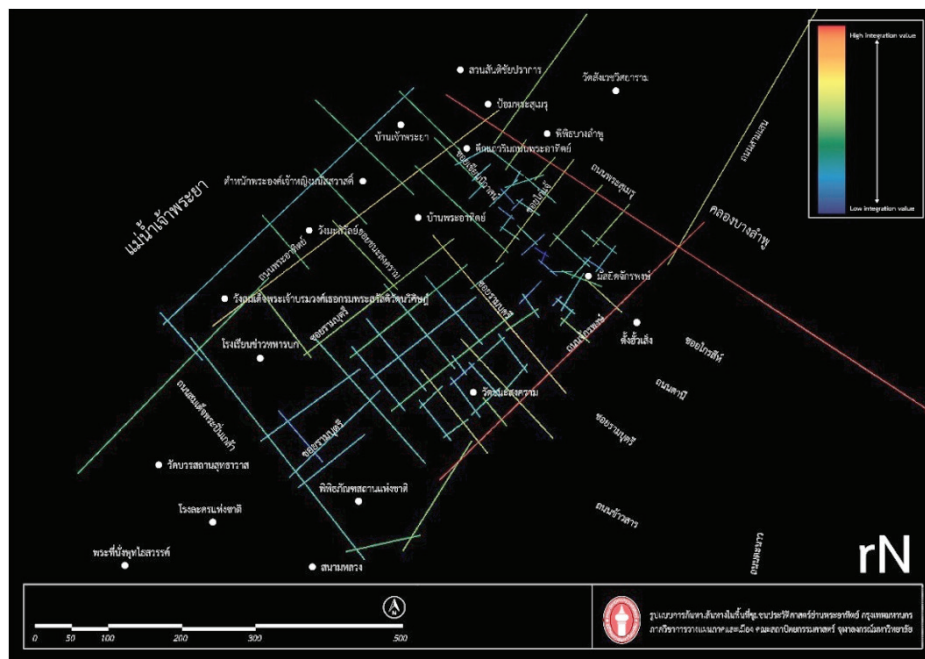
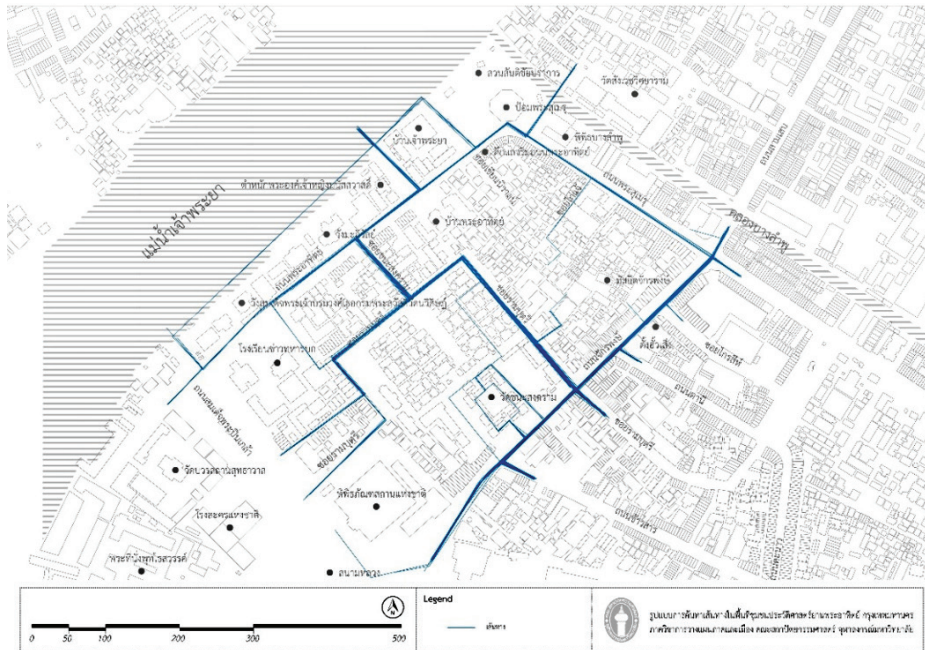

ในทางกลับกันเมื่อเปรียบเทียบรูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่กับค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ระดับเมือง พบว่า ปริมาณการสัญจรสัมพันธ์กับค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ กล่าวคือ ค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่สูงที่เป็นสีโทนร้อน ปริมาณการสัญจรก็จะสูงตาม

70

ภาพที่ 10 ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนที่คุ้นเคยกับพื้นที่กับศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่ศึกษา ในระดับย่าน
ที่มา: ดุชนฎี บญญฤกษ (2562)

ภาพที่ 11 ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการค้นหาเส้นทางของกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ กับศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นของพื้นที่ศึกษา ในระดับเมือง
ที่มา: ศุภฤกษ์ บุญฤกษ์ (2562)

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

กล่าวโดยสรุป จากการบันทึกรูปแบบการเลือกเส้นทางนิยมในการสัญจรของคนทั้ง 2 กลุ่มพบว่า กลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่มีรูปแบบการค้นหาเส้นทางที่แตกต่างกัน เป็นผลทำให้เกิดการใช้งานอย่างไม่เป็นอเนกประโยชน์ในพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ย่านพระอาทิตย์ กลุ่มคนที่คุ้นเคยกับพื้นที่จะพยายามที่จะเลือกเส้นทางที่เป็นตรอกซอกซอย ที่สามารถทะลุได้ไปยังจุดหมายปลายทางได้ ในทางกลับกันกลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยเลือกค้นหาเส้นทางเฉพาะถนนเส้นหลักเท่านั้น

เมื่อนำศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นมาวิเคราะห์ร่วมกัน พบว่า กลุ่มคนที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ มีการใช้ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นที่ต่างกัน อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มคนที่มีแนวโน้มที่จะใช้ศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นในการค้นหาเส้นทางมีเพียงแค่ว่า กลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่เท่านั้น ซึ่งปัจจัยของศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นสามารถที่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้กลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่สามารถสัญจรผ่านพื้นที่ต่างๆ ได้

งานวิจัยชิ้นนี้พบว่าศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นมีส่วนช่วยให้กลุ่มคนที่ไม่คุ้นเคยกับพื้นที่ค้นหาเส้นทางจึงมีข้อเสนอแนะว่าย่านประวัติศาสตร์สามารถผสมผสานพื้นที่ที่มีศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็น เนื่องจากมีทั้งพื้นที่พาณิชยกรรม รวมไปถึงชุมชนที่มีความสำคัญซึ่งไม่จำเป็นต้องมีค่าความสัมพันธ์ที่สูงจนเกินไป เนื่องจากในบางพื้นที่มีโอกาสที่จะเป็นที่อยู่อาศัยภายในชุมชนที่ต้องการความเป็นส่วนตัว แต่ในบางพื้นที่ควรเพิ่มค่าความสัมพันธ์ เนื่องจากมีมรดกทางวัฒนธรรมหลงเหลืออยู่ ซึ่งพื้นที่ชุมชนประวัติศาสตร์ในบางพื้นที่สามารถที่จะปรับตัวเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เพื่อเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชน

ฉะนั้นค่าความสัมพันธ์ของพื้นที่ อาจไม่จำเป็นต้องมีทั่วทั้งพื้นที่ กล่าวคือ รูปแบบการค้นหาเส้นทางบนพื้นที่

ชุมชนประวัติศาสตร์ ควรที่จะมีโครงข่ายเส้นทางบางเส้นทางที่เหมาะสมให้มีปริมาณการสัญจรที่สูง โดยมีเส้นทางที่มีศักยภาพของการเข้าถึงและมองเห็นสูงเป็นโครงข่ายใหญ่ๆ เพื่อให้พื้นที่เหล่านี้มีปริมาณการใช้งานอย่างอเนกประโยชน์ โดยคนหลากหลายกลุ่ม แต่ในขณะเดียวกัน ก็ควรจะต้องมีพื้นที่ภายในที่ปล่อยให้เป็นส่วนตัวที่คงความเป็นชุมชนดั้งเดิมอยู่ โดยอนุญาตให้บางพื้นที่มีการสัญจรของคนหลากหลายกลุ่มได้บ้าง เพื่อเพิ่มศักยภาพของพื้นที่

บรรณานุกรม

จุฬวดี สันทัต. “การวิเคราะห์โครงข่ายพื้นที่และการสัญจรเพื่อปรับปรุงผังแม่บททางกายภาพ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

ปราณระฟ้า พรหมประวัติ. “สนามทัศน์และรูปแบบการใช้พื้นที่ว่างสาธารณะของชุมชนเมือง: กรณีศึกษา ชุมชนย่านเสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

พศิน สุวรรณเดช. “พฤติกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยวต่างชาติในพื้นที่กรุงรัตนโกสินทร์.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2558.

พลยมล หางนาค. “รูปแบบพื้นที่และการใช้พื้นที่ของย่าน
พาหุรัด กรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์ปริญญามหา
บัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.

Dalton, N. *Quick Reference Computer Manual for
Student Msc Built Environment: Advanced
Architectural Studies*. London: University
College London, 1997.

Hillier, B. *Space Is the Machine*. Cambridge:
Cambridge University Press, 1996.

Hillier, B. and Hanson, J. *The Social Logic of Space*.
Cambridge: Cambridge University Press, 1984.